

vannak, például: *A* belvárosi templom főbejárata, *A* hidelvei templom, *A* hidelvei lelkészi lakás stb.

Komolyabb nyomtatványok is szenvednek ebben a hibában. Nemrégén az Új Időkben olvastam ilyet egy képet magyarázó szövegben: színpadi képet Fülöp Zoltán tervezte; ennek az elejéről is hiányzik a névelő. Sok van másutt is, de ki győzné sorra venni valamennyit.

20. *Közellátás — messzelátás.* Az Erdélyi Iskola VI. 1938—39. évi folyamában Az érzékszervek főbb betegségei között a szeméről is szó van (567—568. l.). Mindjárt az elején tárgyalja a szemnek fent jelzett két rendellenességét, betegségét *Rövid- és túllátás* címen. A *rövidlátás* szót már többször kifogásolták azért, mert a német *kurzsichtigkeit*-nak volna a fordítása; és már régen ajánlják helyette a *közellátás-t*; a szem maga *közellátó* szem, mert csak azt látja jól, ami közel van hozzá.

A *túllátás* szó egészen új előttem, nem emlékszem, hogy hallottam vagy olvastam volna. De nem tartom helyesnek, mert *túl* egy bizonyos határvonalon mögötti területet jelentene, itt ilyenről nincsen szó. Azért sincs rá szűkség, mert erre is van régi és jó szavunk, ha akarom kettő is. Az egyik a *messzelátó*, a szem *messzelátó* szem, azt látja tisztán, ami messze van tőle. (A testi vagy lelki közellátásban szenvedőről is azt mondjuk, hogy nem lát *messzebb* az orránál.) A másik szó a *távollátás*, ill. *távollátó*. Még csak azt jegyzem meg, hogy a szövegben (az Erdélyi Iskolában) a *messzelátás* szó is előfordul.

21. Egyik napilapunkból idézem a következő mondatot: a Magyar Újság pályázatot hirdet *legkevesebb* tíz ív terjedelmű regényre. Magyarul helyesen *legalább* tíz ív terjedelműt kell mondani. A hiba minden bizonnyal a román nyelv *cel puțin* szava kedvéért történt. Egy másik lapunkban ennek párját is olvastam ilyenformán: ára *legtöbb* 20 lej lehet; ez meg a román nyelvi *cel mult*-nak szolgai fordítása. Helyesen: ára *legfeljebb* 20 lej lehet.

Nem tartozik szorosan ide, mégis idézem az alábbi is: A villamos motor *négyszer olyan kicsi*, mint egy húszlejes pénzdarab. Ez igazán kis hiba, inkább szokatlan; *négyszer olyan nagy* sem szokásos mértékelés. Megszokottak ezek volnának: *négyszer* vagy *négyszerte kisebb*, *négyszer* vagy *négyszerte nagyobb*, vagy pedig *negyedakkora* és *négyakkora*, ha mekkoraságról, *negyedannyi* és *négynyi*, ha mennyiségről van szó.

Brüll Emánuel.

Ötet, aztat, eztet.

Egy hosszacska mondatot kell idéznem *Sík Sándornak* A *eserkészet* című kis könyvéből: Szilárdságot, egységet, következetes erőt csak meggyőződések, változhatatlan elvek... adnak, már akár vallás, akár filozófia, akármi más adja is *ötet*. — Az egész utolsó szaváért, a tautológiásan ragozott *ötet* szóért írtam le. A stilsztika nyilván megrója az efféléket, ilyen az *aztat*, *eztet* is; az élőbeszédben elég gyakran előjönnek, sokkal ritkábban találkozunk velük az irodalmi nyelvben, de mint a példa mutatja, mégis előfordul, mégpedig nem kisebb embernél, mint *Sík Sándornál*.

Erről eszembe jut, hogy nem nagyon régen egy társaságban azt találtam mondani egy különben jeles, munkás emberről, hogy én nem szeretem

ötet. Volt erre nagy méltatlankodás, nem a nem-szeretem miatt, hanem az *ötet-ért*. Hiába mentegetőztem inkább szerényen, mint serényen, hogy ezt így is szokták mondani, és hogy a beszédben nem is nagy hiba, hiszen a közbeszéd nyelve nem a tiszta irodalmi nyelv, mindig van benne valami a szabadabb népnyelvből; Németországban valósággal tüntetnek az emberek azzal, hogy nyelvjárásuknak minél több sajátosságát megtartják az élőbeszédben; mind nem használt semmit, nem bocsátották meg. Azt is mondták, hogyha másnak elnéznék is, nem engedhetik meg a tanárnak, néki a nyelvhelyesség dolgában is jó példával kell eluljárnia. Szóval a tanárnak mindig tanárnak kell lennie, elég nehéz sors, szerenesére nem mindenki ilyen szigorú, de ott és akkor csúfos vereséget szenvedtem, senki sem állt mellém, egyedül meg nem győztem, még szusszal sem.

Most azért hozakodtam elő ezzel a régi dologgal, mert íme, Sík Sándor egyetemi tanár is segítségül jött, komoly munkában használta az agyonkifogásolt szót (regényben, miben többször olvastam hasonlót), sőt van egy még külön védője, a maga idejében félelmetes hírű *Szarvas Gábor*, a Magyar Nyelvőr első szerkesztője, hogy régi írókra, például Pázmány Péterre ne is hivatkozzam. Ha valakinek netalán nem volna elég tekintély Sík Sándor, itt van az ő példája: Hogy oly előkelő és díszes testület, aminő a közmunkák tanácsa, a többiek után egy nyomnyira sem maradhatott el, az természetes, magától érthető, sőt több tekintetben *ötet* illeti meg a babérokoszorú (Nyr. XXI. 1892. 449. l.). Ugyanebben az évfolyamban még egyszer megtaláljuk, egy üzenetben (a 190. lapon): Hátha például engem valaki kér, hogy erről vagy amarról világosítsam fel *ötet*. Elírásról, tollhibáról — ügyebár — szó sem lehet. Az ő példája azért is nyomós, mert nyelvésztől és éppen nyelvtudományi fejtegetésből való.

Arany János írását, nyelvhasználatát kánonnak szoktuk tekinteni s íme mit ír ő Visszatekintés című cikksorozatának V. darabjában (I. Próza dolgozatok, II. kiadás, Bpest, 1884. 427. l.): ... az ő névmás használatára nézve, midőn dologra vitetik, különbség van az egyes szám és többes szám, kivált pedig ezek tárgyesetei közt: *ötet*, *öket*. Egyesben ritkán, talán sohasem, vitetik dologra, kivéve, ha a dolgot személyesítjük. „Hova lett a lovad?” „Eladtam.” Az *öt*, *ötet* igen rosszúl hangzanék stb. Eddig tart az idézet; és éppen nyelvhelyességi cikkből való. Arról vitázik a kolozsvári Brassai Sámuellel, mikor kell az *ő* és mikor az *az* névmást használni rámutatásképpen (A cikksorozat eredetileg az Arany János szerkesztette Szépirodalmi Figyelő 1860—61. évfolyamában jelent meg.). Ebből az tűnik ki, hogy Arany az *öt* és *ötet* alakot legalább is egyenlő jogúnak tartotta, hiszen először csak az *ötet* alakot állítja a többesszámú *öket* mellé.

Az *ötet* és a véle egy híron pendülő *aztat*, *eztet* e szerint szentesítést nyert. Ez nem azt jelenti, hogy most már derűre-borúra használjuk, de hébe-hóba megengedhető. Úgy érzem, leginkább akkor van helyén, ha tréfásan, gúnyosan vagy kedveskedőn-évődőn mondunk valamit.

Ilyen tautológiás alakok, amidőn t. i. egy-egy nyelvtani elem ismétlődik a szóban, található még a magyar nyelvben. Egészen általános például a *nálamnál nagyobb*, már nagyon régen járatos az irodalomban is (I. Nyr. XXI. 1892. 34. l.). Hasonló hozzá a *velemmel együtt*, ez is hallható az élőbeszédben, néha olvasható is. Legutoljára *Asztalos István* Elmondja János című regényében olvastam. Sőt ezt az alakot megtagogathatom egy másik nyelvtudós példájával. *Zolnai Gyula* ezt írja: Meg vagyok győződve róla, hogy *velemmel együtt* ő is így beszél (I. Magyarosan VIII. 1939. 113. l.). Hiában mondja egyik kortársam, hogy ezek éppen olyanok, mintha azt

mondanak, hogy *tőlemlől, nekemnek, hozzámhoz*. Igaza van, de ezeket mégsem használjuk, amazokat igen, mert azok megtermettek, emezek pedig nem.

A *nálamnál* alakot csak hasonlításokban középfokú melléknevek mellett használunk; sohasem mondjuk például, hogy tegnap nálamnál járt a végrehajtó. A *velemmel* is csak az *együtt* társaságában fordul elő, nem mondjuk, hogy velemmel is megesett már ilyesmi. Ennek a kétrendbeli szóhasználatnak bizonyára a *fiamnál nagyobb, öcsémmel együtt* féle szokásos szerkezetek hatása az oka. Az elsőben a középfokú melléknév (nagyobb) előtt közvetlenül áll a *-nál* rag, a másodikban az *együtt* határozó szó előtt szintén közvetlenül áll a *-vel* rag. Ez a külső analogia teremtette a rendkívüli alakokat.

A képző ismétlődésére is van példa. Mindennap hallani ilyet: Egy kicsit *avasos* már ez a szalonna. A nyáron jegyeztem föl (de régebből ismerem): Tessék venni ebből a *leveses* körtéből. A levesmerő kanalat is *leveseskanálnak*, a tálát *levesestálnak* hívják. Mindkettőben az *s* melléknévképző van meg kétszer.

Ez a kis írás már a nyomdában volt, amikor egy cikket találtam a Magyar Nyelvben *Tömlő* Lajostól *Nálamnál, tőlemlől* címen (l. X: 1914. 444—446. l.); ebből szeretnék sok magyarázgatás helyett egy-két mondatot idézni.

„Akik kerülendőnek tartják az *asztat, eztet, ötet* névmásokat, azokkal nem vitatkozom. Legyen nekik az ő nyelvük-fülük ízlése szerint. Hisz az *asztat, ötet* — ő szerintük — semmivel sem mond többet, mint az *aszt* és az *öt!* Én ugyan azt vélem, hogy ... a mi nyomósabb *asztat, eztet, ötet* alakjainkra szüksége van nyelvünknek, mely különösen a ragozás és szóképzés terén nem terem fölöslegest.“

Azután a két című írt szóalakot védelmezi és magyarázza hosszabban (az ilyenféle szólásokban: jobb nálamnál, tőlemlől elmehezt); befejező sorai ezek: „A helyett tehát, hogy gúnyos megvetéssel forduljunk el a nép nyelvének grammatikai furcsaságaitól, igyekezzünk inkább kutatni, felismerni és elismerni ezeknek a létjogát; de másrészt ne hurcoljuk be az irodalmi nyelvbe a nép nyelvének minden olyan kicsinyes árnyalatát, melyekre ott egyáltalában nincs szükség.“

Brüll Emánuel.

Az ősök neve.

Eötvös Károlynak Bakony című munkájában (I. köt. 124—131. l.) érdekes fejezetet találtam az ősök elnevezéséről a magyarban. Azt mondja, hogy én vagyok az első íz, apám-anyám a második, öregapám-öreganyám a harmadik íz, sőt szépapám-szépanyám is a harmadik íz neve; a negyedik íznek is kétféle neve van, az egyik az ósapám-ósanyám, a másik a jobbapám-jobbanyám. Igen érdekes az ötödik íz: dédapám-ükanyám, mert — azt mondja Eötvös — az *ük* csak nő lehet (*déd* e szerint csak férfi); a hatodik íz dédősapám-ükősanyám. Tovább nincs, tovább nem ér az emlékezet, tovább nem szokták számontartani az ősöket, ennyit is ritkán (legfeljebb azok, akik kamarások óhajtottak lenni).

Ezt a fejtegetést olvasva eszembe jutott egy korábbi vitám ugyanerről a kérdéstről. Semmiképen sem tudtunk megegyezni az egyes ízek és nevek dolgában. Emlékeztem, hogy Eötvös Károly beszél valahol róluk, de nem volt kéznél; nem is tudtam, melyik munkájában kereshetném, a vita ilyenformán befejezetlen, vagyis eldöntetlen maradt. Ellenfelem véleményére már